

УДК 37.015.31:172.15

Геннадій АНДРІЙЧЕНКО

кандидат військових наук, старший викладач кафедри військової підготовки
Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського, м. Миколаїв, Україна
e-mail: kvp_mdu@ukr.net

Станіслав КУЧИРИНА

старший викладач кафедри військової підготовки
Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського, м. Миколаїв, Україна
e-mail: kvp_mdu@ukr.net

ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ ТА СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ, ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ – ОСНОВА НОВОЇ КОНЦЕПЦІЇ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

У статті розглядаються питання формування національної ідеї, як основи нової концепції освітньої політики з військово-патріотичного виховання учнів та студентської молоді. Що є головною метою цього виховання. Як досягти позитивних результатів після розробки та впровадження нової концепції освітньої політики України. Викладаються основні тези та пункти, яким треба приділити увагу з виконання концепції військово-патріотичного виховання. Наводяться приклади патріотичної поведінки та військово-патріотичних організацій, які можуть вплинути на формування національної свідомості учнів та студентської молоді.

Ключові слова: ідея, патріотизм, Батьківщина, Вітчизна, громадські організації, патріотичне виховання, молодь, студенти, свідомість, духовно-моральні принципи.

Становлення української державності, побудова громадянського суспільства, інтеграція України у світове та європейське співтовариство передбачають орієнтацію на Людину, її духовну культуру й визначають основні напрями виховної роботи з молоддю та модернізації навчально-виховного процесу.

Ураховуючи нові суспільно-політичні реалії в Україні після Революції гідності, обставини, пов'язані з російською агресією, усе більшої актуальності набуває виховання в молодого покоління почуття патріотизму, відданості загальнодержавній справі зміцнення країни, активної громадянської позиції тощо.

Сучасний етап розвитку України особливо потребує від органів державної влади та суспільних інституцій здійснення системних заходів, спрямованих на національно-патріотичне виховання молоді, зокрема з огляду на потребу підготовки потенційних кандидатів для прийняття на державну, військову службу.

Військово-патріотичне виховання учнів та студентської молоді визнано в Україні пріоритетним напрямом державної політики, його основною метою є формування національно-свідомого громадянина на шляху демократичного розвитку нашої держави.

Важливим чинником військово-патріотичного виховання є феномен Майдану – промовистого свідчення жертовності заради безумовного

дотримання прав людини та поваги до людської гідності, відстоювання загальнонаціональних інтересів відмовою від особистого заради досягнення спільної мети; багатомовністю, полірелігійністю.

Актуальним є організація збирання та поширення інформації про героїчні вчинки українських військовослужбовців, бійців добровольчих батальйонів у ході антитерористичної операції (далі АТО), волонтерів та інших громадян, які зробили значний внесок у зміцнення обороноздатності України, стали прикладом патріотизму, самовідданості державі та її національним інтересам.

В основу завдань «Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді» покладені:

- повсякденне виховання поваги до Конституції держави, законодавства, державних символів – Герба, Прапора, Гімну;
- виховання в учнівській молоді національної самосвідомості, налаштованості на осмислення моральних та культурних цінностей, історії, системи вчинків, які мотивуються любов'ю, вірою, волею, усвідомленням відповідальності;
- виховання в учнів громадянської позиції; вивчення та популяризацію історії українського козацтва, збереження і пропаганду історико-культурної спадщини українського народу; поліпшення військово-патріотичного виховання молоді, формування готовності до захисту Вітчизни;

- виховання поваги та любові до державної мови;
- формування моральні якості особистості, культуру поведінки, виховувати бережливе ставлення до природи, розвивати мотивацію до праці.

Для реалізації цих глобальних завдань необхідна не тільки концепція освітньої політики України і системна робота освітніх установ щодо забезпечення гармонійного співвідношення різних напрямів, засобів, методів виховання учнів та студентської молоді у процесі навчання і позакласної діяльності, але і розуміння, що таке національна ідея взагалі.

Поняття «національної ідеї» виникло у XVIII–XIX ст. спочатку маючи форму гегелівського абсолютизму для кожного народу, або загальні гасла, як-от: «православ'я, самодержавство, народність», «Прав, Британіє, морями», *Deutschland über alles!* тощо. На їх формування впливали національні традиції, психологія, спосіб життя в минулому.

Унітарна політика часів Київської Русі, поступившись розпаду на удільну систему, існувала лише 120–150 років. Надалі національний характер давньоруського етносу склався у протистоянні автономістично-самодостатнього егоїзму (т. зв. «моя хата скраю») і централістичної тенденції, провідниками якої після смерті Б. Хмельницького в Україні стали Польща, Московське царство, Оттоманська і Австро-Угорська імперії. Тому в ментальності українців центральна влада тривалий час розглядалася як чужа та ворожа. З національних традицій, національного характеру, умов існування недержавного етносу впливали і зміст, та характерні риси української мрії. Головним у ній була родина, матеріальне благополуччя і нейтралізація негативного впливу влади.

В XIX ст. основи для ідейного формування заклав Т. Шевченко, котрий вважається «батьком» національного відродження. Він не створив жодної програмової статті, чи брошури, як-то робили пізніші ідеологи, проте своїми творами заклав базис політичної ідеології, зокрема начерком національної ідеї вважається його «І мертвим, і живим, і ненародженим...». За його життя значущим осередком українського просвітництва було Кирило-Мефодіївське товариство, серед членів котрого був і Микола Костомаров, автор «Книги буття українського народу».

Поняття «українська ідея» першим запропонував П. Куліш. Він вкладав у нього усвідомлення, розуміння людиною належності до свого народу, його культури і віри. Пізніше цей термін використовували М. Драгоманов, С. Рудницький, інші українські мислителі, але вже у значно ширшому розумінні, зі спілок найбільший вплив мало Братство тарасівців,

з котрого зокрема вели почин М. Вороний та М. Міхновський, автор «Самостійної України».

Роки боротьби з імперіями і постімперськими утвореннями за незалежність та одночасна суперечка різних політичних сил між собою стала підґрунтям формування національної української ідеї на практично-наукових, а не лише на теоретичних засадах. Компромісним поєднанням української мрії і різних моделей української національної ідеї стали праці М. Грушевського, Д. Донцова, В. Липинського, М. Сціборського, П. Федуна, Ю. Липи та інших [4, 2–4].

Черговий сплеск уваги до національної ідеї відбувся за часів набуття Незалежності, відколи країна мала в стислі терміни віднайти нові цілі розвитку, визначатися в європейському і світовому просторі, а громадяни України само ідентифікуватися не лише в громадянстві, але і в політичних, економічних та культурних орієнтирах. Руйнування попередніх фундаментальних цінностей і уявлень, викликаних Революцією гідності і подальшою російською агресією спричинило докорінні зміни в ідеологічній сфері [3, 20–25].

Можна з'ясувати, що таке національна ідея для народу конкретної національності, який має свою мову, культурні й духовні традиції, пам'ять про своє минуле, характерні риси ментальності, економічні інтереси, територію, але сьогодні необхідне формування національної ідеї всього українського народу, що буде сполучати в собі не тільки його визначальні прикметності, але і вимагати від нього створення власної, ні від кого не залежної державної організації для розвитку та оборони держави.

Український народ сьогодні бідний, зрусифікований, роздертий конфесійними чварами Московського та Київського патріархату, врзнобіч керований державною владою і національною, на жаль, між собою пересвареною, елітою. Бідний не тому, що дурний чи не працюючий, а тому, що окрадений олігархами, а перед тим – радянською партократією. Русифікований, бо політика обрусіння проводилася царями і генеральними секретарями з однаковою заповзятливістю і сьогодні влада лише намагається вирішувати питання русифікації, бо сама не тільки в мові, а й в глибині душі зрусифікована, тільки зараз завдяки запиту громадського суспільства та оновлення державної політики засоби масової інформації змушені відійти від російщині та москвоцентризму і повернутися обличчям до рідної мови й культури. Наш народ повертається і, я вірю, повернеться до своєї мови, але влада, яка розмовляє українською мовою, а думає по-російськи, ніколи українською не буде.

Національна ідея спрацювала на етапі проголошення самостійності України, і саме ця ідея в

умовах державності мала б ще більше працювати. Але її не прийняли, не зрозуміли, відсунули вбік високі чиновники, призвичаєні до гнучкого патріотизму, який у Львові славить Мазепу і Грушевського, а на Сході України боїться слово сказати українською мовою. Проблема нашої влади полягає не в розчленованості зовнішньої політики між Сходом і Заходом, а дволікність внутрішньої політики, яка заохочує до постійного роздвоєння.

Сьогоднішня нова концепція освітньої політики базується на національній ідеї, суб'єктом якої є український народ як суверен держави і її творець, стрижнем національної ідеї має бути свобода, і саме свобода повинна бути динамічним, живим рушієм політики, що перетворювала б громадян України на сучасну націю.

Нова концепція освітньої політики України спрямована на соціальну консолідацію і громадянське єднання українського суспільства, врахування великої динамічності розвитку суспільства, швидких темпів формування молоді в освітньому, особистісному та політичному аспектах.

Одним із виховних завдань концепції освітньої політики України є військово-патріотичне виховання молоді, спрямоване на підготовку її до оволодіння військовими професіями, формування готовності до служби в армії, задоволення інтересів підрастаючого покоління у постійному вдосконаленні своєї підготовки до захисту Вітчизни; мотивацію молоді до військової служби.

Слід визнати, що поміж інших джерел впливу на становлення й розвиток учнів та студентської молоді (сім'я, однокласники, позашкільні освітні заклади та ін.) саме освітнє середовище, в якому вона перебуває, посідає домінуючі позиції (до 40 відсотків від загального обсягу), тож і відповідальності на навчальні заклади покладається більше, і можливостей перед ними відкривається більше.

У процесі військово-патріотичного виховання мають впроваджуватися форми і методи виховної роботи, що лежать в основі козацької педагогіки [2], співпраця педагогічних колективів з органами учнівського, студентського та батьківського самоврядування щодо інформаційно-просвітницької роботи, спрямовану на формування толерантності, поваги до культури, історії, мови, звичаїв та традицій як українців так і представників різних національностей, уміння жити в громадянському суспільстві за участю психологів, істориків, працівників кримінальної міліції.

Героїчні й водночас драматичні й навіть трагічні події останнього часу спонукають до оновлення експозицій шкільних музеїв, кімнат бойової слави, зокрема щодо інформації про учасників АТО та волонтерів; організації шефства над родинами учасників АТО, які цього потребують.

Безумовно, військово-патріотичне виховання підрастаючого покоління – основа стабільного розвитку країни в майбутньому. Цей процес тривалий за часом, складний за змістом і достатньо розбалансований з погляду методичного здійснення.

Військово-патріотичне виховання у загальноосвітніх закладах здійснюється у процесі навчально-пізнавальної діяльності як провідної шляхом внесення ціннісних складових у зміст навчальних предметів, відведення належного місця «спільно-взаємодіючій діяльності» як на уроках, так і в позаурочний час; гуманізації взаємин у системах «учитель-учень», «учень-учень»; використання вчителем демократичного стилю спілкування з учнями; створення умов для творчої самореалізації кожної особистості [1, 20].

У шкільному віці важливо формувати здатність дитини пізнавати себе як члена сім'ї; родини, дитячого угруповання; як учня, жителя міста чи села; виховувати у неї любов до рідного дому, краю, вулиці, своєї країни, її природи, рідного слова, побуту, традицій. Соціальна і громадянська компетентності як ключові є міждисциплінарними та інтегруються через усі освітні галузі і спрямовуються на соціалізацію особистості, набуття громадянських якостей, дотримання соціальних норм і правил.

З огляду на зазначене, невід'ємними складниками навчального процесу на уроках мають бути виховні бесіди, пізнавальна інформація про Україну та її історію, її людей і події, пов'язані з ними, складання усних і письмових текстів на патріотичні теми, підготовка і презентація посильних проєктів патріотичного змісту (наприклад, написання творів про земляків, які прославили рідний край, листів підтримки своїм ровесникам, що перебувають в зоні АТО, вітальних листівок захисникам Вітчизни), застосування на уроках з фізичної культури і у позакласному житті рухливих та народних ігор, розваг, естафет, козацьких забав, спортивних ігор за спрощеними правилами, проведення «Уроків мужності» з учнями навчальних закладів загальної середньої освіти та допризовною молоддю; організація літніх таборів, з зосередженням уваги на змаганнях з військово-прикладних видів спорту, залученням учнів та молоді до Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри («Сокіл», «Джура», «Хортинг»); проведення виховних годин у формі: зустрічей з волонтерами, учасниками бойових дій, проведення Днів відкритих дверей із запрошенням представників органів державної влади, місцевого самоврядування, громадських і ветеранських організацій, Героїв України, учасників АТО, допризовної молоді; проведення акцій пам'яті, національно-патріотичних проєктів; майстер-класів за участю дітей та батьків з виготовлення сувенірів

для бійців Збройних Сил України, конкурсів малюнків, оберегів, написання листів та малюнків воїнам АТО, створення відеофільмів та виставок про військовослужбовців-героїв; з метою сприяння вихованню патріотичних почуттів, моральних та фізичних якостей, формування свідомого громадянина України [1, 35–36].

Особливу роль у військово-патріотичному вихованні молоді покликані зіграти вищі навчальні заклади. Нинішні реформи в освіті націлені на кінцевий результат навчання і виховання. Вони включають в себе вирішення двох основних завдань: з одного боку, перехід розвиваючої конструктивної моделі, інтеграцію у світовий освітній простір, з іншого боку – збереження національної самобутності, врахування особливостей українського менталітету.

В якості загальних завдань військово-патріотичного виховання учнів та студентської молоді у Державній цільовій соціальній програмі «Молодь України» можна виділити наступні завдання:

- формування у громадян України переконаності у відданості нашій багатонаціональній та багато конфесійній державі, гордість за нашу Вітчизну, виховання любові до Батьківщини, виховання українського патріотизму, в якому загальноукраїнське почуття громадянина, поєднується з його любов'ю до малої Батьківщини;
- виховання любові до рідної мови, культури та історії свого народу; формування національних почуттів і свідомості, які поєднуються з почуттям і свідомістю громадянина-патріота України;
- патріотичне виховання впроваджувати через вивчення історії рідного краю, традиційної культури, творчої спадщини й життєвого досвіду прославлених земляків – борців за волю України, героїв Майдану, учасників АТО, активістів місцевої громади;
- виховання поваги до міжнародних норм, прав людини і народів, формування моральної свідомості і правової культури.

У програмі повинні бути виділені також конкретні завдання військово-патріотичного виховання:

- формування у допризовників наукового світогляду, системи моральних якостей, норм, принципів і переконань; розвиток моральних мотивів свідомого і сумлінного виконання військового обов'язку в мирний і воєнний час;
- озброєння старшокласників знаннями про сутність, зміст, характер, типи і причини сучасних війн, особливості і способи ведення сучасних бойових дій, застосуванні новітніх озброєнь і бойової техніки;
- вивчення старшокласниками військово-політичної обстановки в світі, в суміжних

регіонах, внутрішньополітичної обстановки в країні, а також державної політики в області забезпечення безпеки і військового захисту країни на основі Конституції України, воєнної доктрини, чинних законів і військових статутів;

- виховання патріотизму, почуття обов'язку і відповідальності за безпеку країни, готовність до самопожертви в ім'я захисту і активну протидію настроям пацифізму; боротьба з аморальністю, наркоманією, антиармійською пропагандою та іншими негативними явищами;
- виховання на героїчних традиціях минулого і сьогодення, вироблення таких якостей, як гідність, відвага, дружба, військова виручка;
- виховання і повага до законів, до вимог статутів і командирів у душі високої старанності і дисциплінованості, здатності протистояти страху, паніці, чуткам, проявляти витримку, волю і т. д.

Аналіз матеріалів педагогічних досліджень дозволив виділити декілька напрямків у змісті завдань військово-патріотичного виховання: формування у молоді морально-політичних і психологічних якостей захисника Батьківщини, військово-технічна підготовка, фізичне виховання молоді.

Необхідно розвивати суспільно-політичну, соціальну і пізнавальну активність учнів і молоді шляхом розширення мережі гуртків військово-патріотичного спрямування, дитячих, молодіжних об'єднань, товариств, організацій, патріотичних, військово-патріотичних і військово-історичних клубів, діяльності органів студентського самоврядування, проведення студентських олімпіад з військово-патріотичної тематики, конкурсів курсових робіт та наукових публікацій студентів ВНЗ з національно-патріотичної тематики, залучення студентської молоді до всеукраїнської військово-спортивної гри «Заграва» для студентської молоді, впровадження практики волонтерської роботи студентів ВНЗ у будинках сиріт, інтернатах (допомога в формуванні громадянської свідомості молоді, інтеграції у суспільство), створення інформаційних інтернет-порталів, на яких розмішувати фонд записів художньо-патріотичних, літературних і музичних творів, а також освітніх програм з вітчизняної історії та програм військового спрямування.

Потрібно сприяти налагодженню співпраці загальноосвітніх, професійно-технічних і вищих навчальних закладів області з обласними, районними військовими комісаріатами, відділами (секторами) управління ДСНС України, християнськими громадами, церквою, молодіжними громадськими організаціями, які за спрямованістю роботи поділяють на молодіжні громадські організації спортивного спрямування («Федерація

сноубордингу та скі-туру України», «Молодіжний футбольний союз», Спортивна студентська спілка України, Спортивна студентська спілка карате України, Спортивна спілка учнівської молоді України, «Молодіжний спортивний рух») та молодіжні громадські організації військово-патріотичного і спортивно-військового спрямування, які охоплюють кілька напрямів: історико-патріотичний, героїко-патріотичний і військово-патріотичний (Національна скаутська організація «Пласт», Всеукраїнська дитяча скаутська організація «Січ», «Молодіжний Націоналістичний Конгрес», «Молода Просвіта», Всеукраїнська молодіжна організація «СВІМ»).

Військово-патріотичне виховання має сьогодні достатню нормативно-правову базу і повинно ґрунтуватись на засадах указів Президента України від 13.10.2015 № 580/2015 «Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді

на 2016–2020 роки», від 25.10.2002 № 948/2002 «Про Концепцію допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді», постанови кабінету міністрів України від 18.02.2016 № 148 «Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016–2020 роки та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України», наказу міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641 «Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах» та гармонійно поєднуватися із залученням учнів і молоді до кращих досягнень світової цивілізації, базуватися на національній ідеї, яка покладена в основу нової освітньої концепції держави.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д., Чорна К. І. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. — Київ, 2014. — С. 20—36.
2. Губко О. Т., Руденко Ю. Д., Кузь В. Г. Українська козацька педагогіка і духовність, Умань, 2005.
3. Михальченко М. Національна ідея як регулятивна сила в загальнонаціональному та регіональному масштабах / Регіональні версії української національної ідеї: спільне та відмінне: зб. статей. — Київ, 2005. — С. 20—25.
4. Мосейчук В. В. Шляхи формування нової української національної ідеї. — Львів, 2011. — С. 2—4.

References

1. Bech I. D., Chorna K. I. (2014). Prohrama ukrayins'koho patriotychnoho vykhovannya ditey ta uchniv'skoyi molodi [The program of Ukrainian patriotic education of children and pupils]. Kyiv, 35-36 [in Ukrainian].
2. Gubko, A. T., Rudenko U. D., Kuz V. G. (2005). Ukrainska kozatska pedagogika i duhovnist [Ukrainian Cossack pedagogy and spirituality]. Uman.
3. Mikhalchenko N. (2005). Natsionalna ideya yak regulyatyvna syla v zagalnonatsionalnomy ta regionalnomy masshtabah / Regionalni versii ukrainskoi idey: spilne ta vidminne [The national idea as a regulatory force in the national and regional scale / Regional version of Ukrainian national idea, and a great collection of articles]. Kyiv, 20-25 [in Ukrainian].
4. Moseychuk V. V. (2011). Shlyahy formuvannya ukrainskoi natsionalnoi idey [The way of the formation of the new Ukrainian national idea]. Lviv, 2-4 [in Ukrainian].

Андрейченко Г. И., Кучирин С. М. Военно-патриотическое воспитание учащихся и студенческой молодежи, формирование украинской национальной идеи – основа новой концепции образовательной политики Украины

В статье рассматриваются вопросы формирования национальной идеи как основы новой концепции образовательной политики с военно-патриотического воспитания учащихся и студенческой молодежи. Что является главной целью этого воспитания. Как достичь положительных результатов после разработки и внедрения новой концепции образовательной политики Украины. Излагаются основные тезисы и пункты, которым нужно уделить внимание по выполнению концепции военно-патриотического воспитания. Приводятся примеры патриотического поведения и военно-патриотических организаций, которые могут повлиять на формирование национального сознания учащихся и студенческой молодежи.

Ключевые слова: идея, патриотизм, Родина, Отчизна, общественные организации, патриотическое воспитание, молодежь, учащиеся, сознание, духовно-нравственные принципы.

Andriichenko H., Kuchyrina S. Military- Patriotic upbringing of students and student youth, formation of the Ukrainian national idea – the basis of the new concept of educational policy of Ukraine

The article deals with the issues of forming a national idea as the basis of a new concept of educational policy on military and patriotic education of students and students. What is the main purpose of this upbringing. How to achieve positive results after the development and implementation of a new concept of Ukraine's educational policy. The main theses and points, which should pay attention to the implementation of the concept of military patriotic education, are described. Examples of patriotic behavior and military patriotic organizations that can affect the formation of the national consciousness of students and students are given.

Key words: idea, patriotism, homeland, Motherland, public organizations, Patriotic education, youth, students, consciousness, spiritual and moral principles.

Стаття надійшла до редколегії 10.11.2017